

RAPPORT

UNDERSÖKNING AV NEOLITISK BOPLATS

HÅNGSDALA PRÄSTBOL 20:1, TIDAHOLMS KOMMUN, VÄSTERGÖTLAND

Karl-Göran Sjögren
Institutionen för arkeologi
Göteborgs Universitet
Vt 1992

INNEHÅLL

Inledning

Vetenskaplig målsättning

Fornlämningsmiljö

Topografi och geologi

Tidigare undersökningar

Uppläggning och utförande

Grävningssiakttagelser

Fyndbeskrivning

Slutsatser

Litteratur

Tekniska och administrativa uppgifter

Fyndtabell

Inledning

I maj 1992 utförde institutionen för arkeologi vid Göteborgs Universitet en provundersökning av en nyupptäckt stenåldersboplats på Hångsdala prästgårds mark i sydöstra Falbygden. Arbetet utfördes som en B-fältkurs för institutionens studenter. Undersökningen ingick som ett led i projektet "Gånggrifterna i centrala Västergötland och deras bakgrund", som bedrivs av institutionen i samarbete med Skaraborgs Länsmuseum (Heimann & Sjögren 1985, 1986a). Syftet är att närmare studera frågor kring näringsförhållanden, bebyggelsemönster och sociala strukturer under yngre stenålder i Falbygden. Projektet har bedrivits sedan 1985 med stöd bl. a. av Humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet och Grevillifonden, och står nu inför sin avslutning.

Projektledare är tf prof Jarl Nordbladh, Inst för arkeologi och docent Ulf-Erik Hagberg, Statens Historiska Museum. Det konkreta arbetet utförs av Karl-Göran Sjögren och Per Persson, doktorander vid arkeologiska institutionen.

Vetenskaplig målsättning

Inom ramen för projektet har hittills främst undersökningar av keramikdepositioner vid gångmyningarna företagits. Totalt 8 gravar har undersökts och ett nytt material har framkommit, som ger möjlighet till inbördes jämförelser av dekorstilar, lerråvaror och keramikteknologi. Dessutom pågår bl. a. analyser av människobensmaterialet från Rössbergagånggriften samt analys av en pollenserie från Hulesjön i Falköping.

En av målsättningarna med projektet är att studera trattbägartidens boplatser i Falbygden: deras rumsliga relationer till gravarna, deras storlek, grad av bofasthet, tecken på näringsfång osv. Beträffande detta kan sägas att praktiskt taget ingenting var känt före 1985. Genom de inventeringar som företagits i två mindre områden (Karleby samt Hångsdala/Valstad socknar) har ca 130 fyndplatser från neolitikum och bronsålder registerats, varav kanske 50 % kan betecknas som boplatser. I ett par fall har också boplatslager påvisats under gånggrifter. Den bild som tycks växa fram innebär att boplatsernas lokalisering delvis följer andra mönster än gravarnas, men ändå står i nära relation till dem. Speciellt tydligt är mönstret i Karleby, troligen beroende på den markanta topografiska och geologiska uppdelningen av landskapet i detta område.

Det är viktigt att inventeringarna kompletteras med fördjupade undersökningar på platser med välbevarade kulturlager, detta för att kontrollera samtidigheten med gravarna, få fram indikationer på näringsfång och få en bättre bild av fyndmaterialet. Hittills har ett par sådana fördjupade undersökningar kunnat genomföras i Karleby sn.

Den aktuella boplatsen påträffades 1989 av Leif Gren vid en specialinventering inom gånggriftsprojektets ram. Den har ett intressant läge i centrum av en grupp gånggrifter. Speciellt intressant är närheten till den 1986-87 delundersökta gånggriften Valstad 8, belägen ca 400 m SÖ om boplatsen, som gav ett rikt keramikmaterial.

Undersökningen syftade till att få fram ett urval av daterbart keramik- och flintmaterial för jämförelse med gånggriftens material liksom med boplatserna i Karleby, att försöka avgränsa boplatsens storlek samt att försöka få en uppfattning om förekomsten av ev. bevarade delar av kulturlager.

Topografi och geologi

Boplatsen ligger ca 600 m Ö om Hångsdala kyrka på en låg, ca 500 m lång och 100 m bred höjdrygg i NÖ-SV riktning. Höjdryggen ligger i en sänka vid foten av en sydslutning ner från Gisseberget på ca 1,5 km avstånd från detta. I botten av sänkan finns, särskilt S och Ö om boplatsen, mindre torvmarksområden som nu till stor del är utdikade. Det är dock osäkert huruvida något öppet vatten funnits. Det kan lika väl röra sig om försumpningsmossar, som tillväxt under subatlantisk tid. Här rinner även ett mindre vattendrag, Valstadbäcken. I boplatsens närområde finns således tillgång till både torra och fuktiga miljöer liksom till dricksvatten.

Boplatsen ligger i åkermark och omgivningen kan karakteriseras som fullåkersbygd. Omedelbart Ö om höjdryggen vidtar dock ett område med ängs- och betesmark, som upptar botten av den sänka där Hångsdala by ligger.

Jorden utgörs av morän, bestående av sandig mo med inslag av enstaka stenar. Platsen ligger i den sydöstra kanten av Falbygdens kambrosilurområde. Berggrunden utgörs troligen av kalksten, som dock i detta område överlagras av tjocka moränskikt.

Fornlämningsmiljö

Hångsdala och angränsande delar av Valstad utgör en rik fornlämningsmiljö med gott om fornlämningar och fynd från främst neolitisk tid. Den aktuella boplatsen ligger centralt i en väl avgränsad lokalgrupp med minst 11 gånggrifter. Dessutom finns ett par megalitgravar med osäker klassificering samt en hällkista. Även lösfynd från neolitisk tid är väl företrädda. Ett depåfynd med spets- och tunnackiga yxor har gjorts i mossmark (raä 79) på Ännagårdens mark. Boplatsfynd har tidigare inte varit kända. Vid raäs fornminnes inventering 1985 samt vid gånggriftsprojektets specialinventering 1988-89 framkom totalt 68 fyndplatser för flinta, varav 15-20 troligen kan tolkas som boplatser. De daterbara boplatserna liksom lösfynden ligger i olika delar av neolitisk tid, medan mesolitiska fynd ännu inte påträffats.

Även en del mindre högar och stensättningar från brons- och järnålder förekommer i området.

Tidigare undersökningar

Arkeologiska undersökningar har vid flera tidigare tillfällen utförts i socknen. Ca 1810 undersökte prosten Mellin i Hångsdala en gånggrift, Raä 25, och en hällkista, Raä 30 (Mellin 1811). Två gånggrifter, Raä 11 och 15, undersöktes av Säve 1863 (Säve 1873). En järnåldersgrav undersöktes av Sahlström på 1940-talet.

Inom gånggriftsprojektet har arbeten utförts i Hångsdala och Valstad under flera år. 1986-87 grävdes ett parti framför gångmynningen vid gånggriften Valstad 8, som ligger ca 400 m SÖ om den nu undersökta boplatsen. Härvid framkom en mynningsdeposition med rikliga fynd av mellan-neolitisk TRB-keramik samt mindre mängder flinta och brända djurben (Heimann & Sjögren 1986b, 1987b). 1988-89 företogs en specialinventering av området med syfte att kartlägga neolitiska boplatser kring den undersökta gånggriften. Denna inventering utfördes av Leif Gren, Raä, och ledde bl a till att den nu undersökta lokalen påträffades. Fynd påträffades inom ett ca 150x50 m stort område på ryggens östra del. Även i dess västligaste del fanns fynd, medan det mellanliggande partiet inte kunde inventeras på grund av växande gröda. Fynden bestod huvudsakligen av flinta, varibland kan nämnas två tvärpilar en skrapa samt slipade flintavslag. I ett par provgropar påträffades även keramik samt enstaka brända benfragment.

Uppläggning och utförande

Arbetet lades upp som en provundersökning med handgrävda provgropar. Dessa lades i princip i två rader längs åkerns SV och NÖ kanter. Grop 1-22 samt grop 29 var 0,5x0,5 m stora och lades med ca 10 m mellanrum. Då fynd påträffades i åkerns Ö hörn förtätades groparna i denna del och grävdes nu 1x1 m stora. 8 gropar grävdes även i det anslutande partiet av betesmarken öster om åkern. Inga gropar grävdes dock i den åt NÖ anslutande åkern, där flinta påträffades 1988-89. På grund av växande gröda kunde heller inga gropar grävas i den åt SV anslutande åkern.

Groparnas läge inmättes av Bengt Westergaard, Hallands museum, med hjälp av en totalstation. På grund av ett tekniskt fel har dock groparna 9-16 och 23-38 fått felaktiga koordinater i filen, och läget för dessa gropar har därför fått rekonstrueras ungefärligt (fig 3).

Grävningsiakttagelser

Lagerföljden var enhetlig över hela området. Under det ca 20 cm tjocka ploglagret fanns ett lager av brun, humös sandig mo. Botten utgjordes av gul sandig mo med enstaka stenar (morän). Det humösa lagret under ploglagret var i åkerns lägre partier intill 50 cm tjockt. Det kan tolkas som delvis ned- och överplöjd gammal markyta.

Fynd framkom endast i åkerns östra hörn, i de gropar som låg i anslutning till den låga ryggen, både på dennas NV och SÖ sida. Fynd framkom också i groparna på den i Ö anslutande betesmarken (fig 4). Fyndmängden var genomgående låg, endast ett fåtal fynd per grop framkom, och fynden låg både i ploglagret och i det underliggande humösa lagret. Fynden bestod av slagen flinta, keramik och brända ben. Även ett par obrända tandfragment av större däggdjur samt ett par osäkra obrända ben framkom. Inga anläggningar eller antydningar till kulturlager iaktogs.

Fyndbeskrivning

Fynden sammanfattas i tabellen nedan. Keramikens bestod av oornerade, små fragment och är inte möjlig att datera närmare. Godstyp och färg motsäger dock inte en datering till neolitisk tid. Detta styrks av att ett par skärvor har sneda fogar, s.k. N-teknik, något som är vanligt förekommande i tidig- och mellanneolitisk keramik. Bland flintan förekommer avslagsskrapor, tvärpilar och fragment av slipade yxor. Yxtypen för de senare går dock inte att bestämma. Tvärpilarna tyder dock på att aktivitet förekommit på platsen under TRB-tid.

Råmaterialet utgörs av sydsandinavisk flinta av hög kvalitet. En stor del av flintorna består troligen av återanvända flintyxor. En avslagsskrapa är dock tillverkad av kambrisk flinta från Kinnekulle, något som annars är mycket ovanligt på de neolitiska lokalerna på Falbygden.

6. av 1 fynd

Sammanfattningstabell

	Maj 1992		1988-89		Summa	
	antal	gram	antal	gram	antal	gram
Keramik, oorn	8	10	19	24	27	34
Tvärpil			2	2	2	2
Avslagsskrapa	2	15	1	4	3	19
Avslagsskrapa, fr.	1	1	1	1	2	2
Avslagskärna	1	5			1	5
Yxfragment	1	6			1	6
Avslag m ret, slipat	1	3			1	3
Avslag slipat	6	6	1	1	7	7
Övr sl flinta, slipad	1	1			1	1
Avslag	7	11	11	5	18	16
Avslag bränt	4	4	3	3	7	7
Splitter	2	<2	2	<2	4	<4
Splitter bränt	5	<3			5	<3
Övr slagen flinta	3	4	1	<1	4	<5
Övr sl flinta, bränd			3	36	3	36
Övr slagen bergart	1	1			1	1
Br ben	15	<8	1	<1	16	<9
Obr ben?	2	7			2	7
Tandfragment	2	2			2	2
Kolfr	4	<1			4	<1
Slagg	1	5			1	5

Slutsatser

Undersökningen har endast gett svaga och svårtolkade spår av neolitisk aktivitet. Det är dock troligt att aktivitet förekommit på platsen under TRB-tid. Om alla fyndkategorier - keramik, flinta och brända ben - antas höra till denna tid är det inte orimligt att tolka fynden som tecken på en boplats i närheten av de nu grävda groparna. Den glesa fyndförekomsten tyder dock på att en ev. TRB-boplats endast berört perifert av den nu gjorda undersökningen. Det är i så fall rimligt att anta att boplatsens centrala delar kan ligga längre mot NÖ, in på nästa åker.

Litteratur

Dahlman, B & Ghee, D

1977 Översikt över Billingen-Falbygdens geologi. *Billingen - 4 exempel*. SOU 1977:47, s 219-256.

Heimann, Curry & Sjögren, Karl-Göran

1985 *Gånggrifterna i centrala Västergötland och deras bakgrund*. Ett forskningsprogram. Opubl. ms.

1986a *Gånggrifterna i centrala Västergötland och deras bakgrund*. Utvidgat forskningsprogram. Opubl. ms.

1986b *Valstad 8, gånggrift. Arkeologisk undersökning 1986*. Rapport från projektet "Gånggrifterna i centrala Västergötland och deras bakgrund". Opubl. ms.

1987a Nya undersökningar av Falbygdens gånggrifter. *Populär arkeologi 1/87*.

1987b Undersökning av en gånggrift i Valstad. *Dimbobygden 1987*.

Mellin, J F

1812 *Beskrifning öfver Hångsdala församling i Skaraborgs län*. Stockholm.

Säve, P A

1873 Utdrag af Antiquitets-Intendenten P.A. Säves afgifna berättelse för år 1863. *Antikvarisk Tidskrift för Sverige III*.

Tekniska och administrativa uppgifter

Länsstyrelsens Dnr: 220-3480-92

Koordinater: X 6445,8 Y 1381,6

Ek kartblad: 7D9g Valstad

Fastighet: Hångsdala Prästbol 20:1, Hångsdala sn, Tidaholms kommun.

Markägare: Tidaholms kyrko- och kyrkogårdsförvaltning

Box 93

522 00 Tidaholm

Tidpunkt för undersökning: 11-15 maj 1992

Arbetsdagar i fält: 5

Grävd yta: 25 provgropar, 13 meterrutor.

Personal: B-fältkursen i arkeologi vid Göteborgs Universitet vt -92

Lärare: Bjarni Einarsson

Rapportarbete: Karl-Göran Sjögren

Arkivering: Fynd och dokumentationsmaterial förvaras på Inst. för arkeologi, Göteborgs Universitet

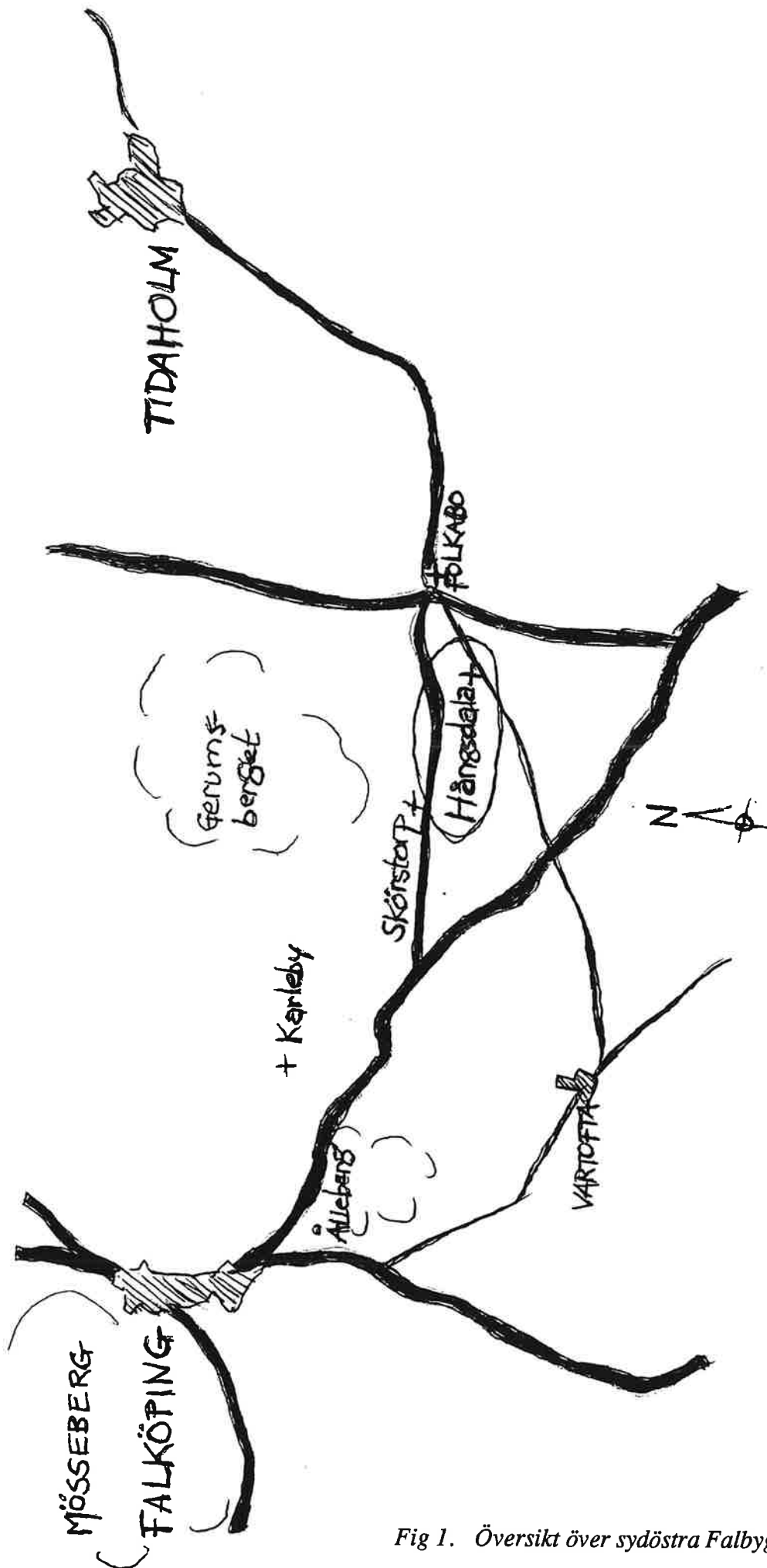
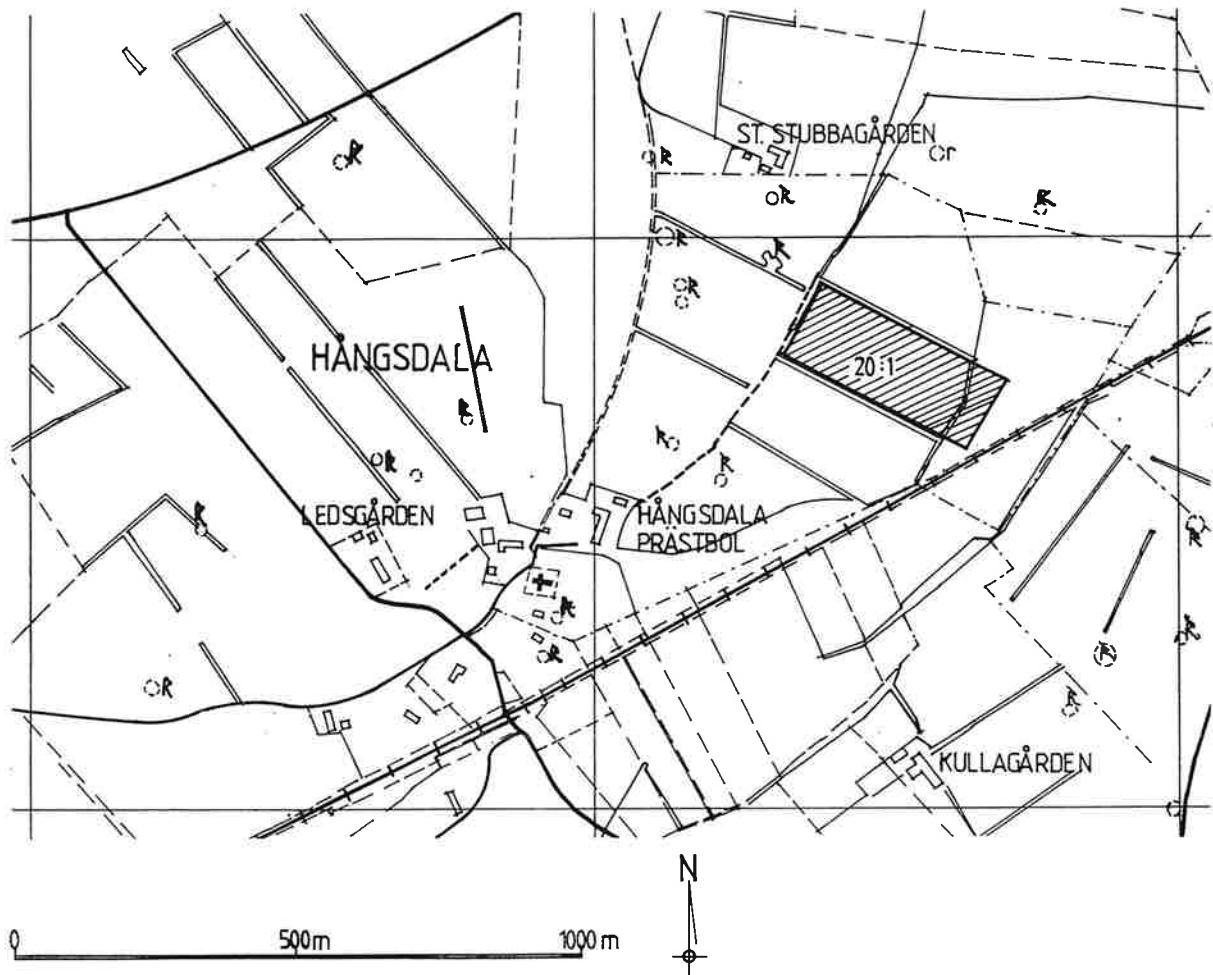

Fig 1. Översikt över sydöstra Falbygden.

UNDERSÖKNINGSOMRÅDE

R = FORNLÄMNING

Fig 2. Undersökningsområdet. Den undersökta åkern samt omgivande fornlämningar markerade. Baserad på ekonomiska kartan.

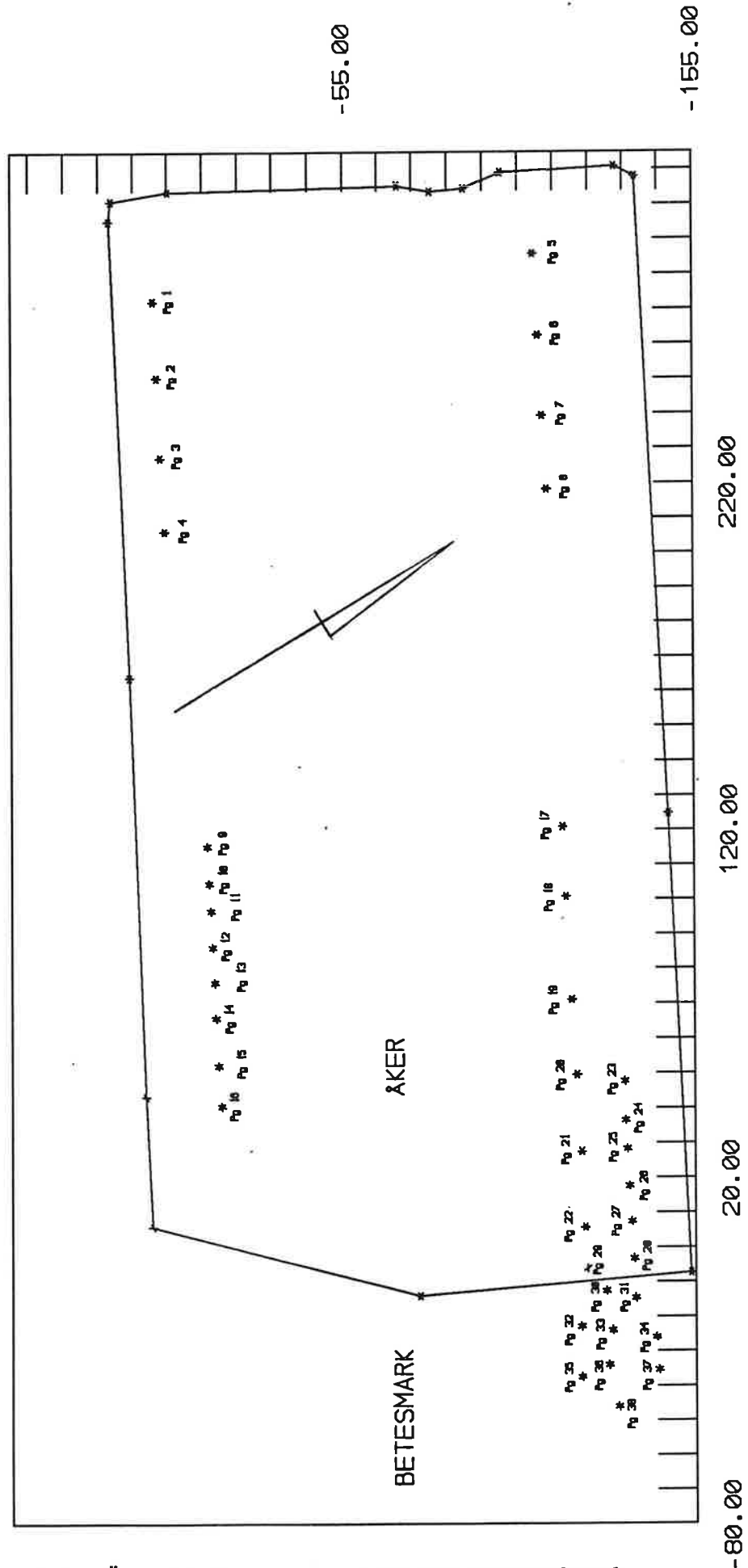

Fig 3. Översiktsplan med de grävda groparna markerade.

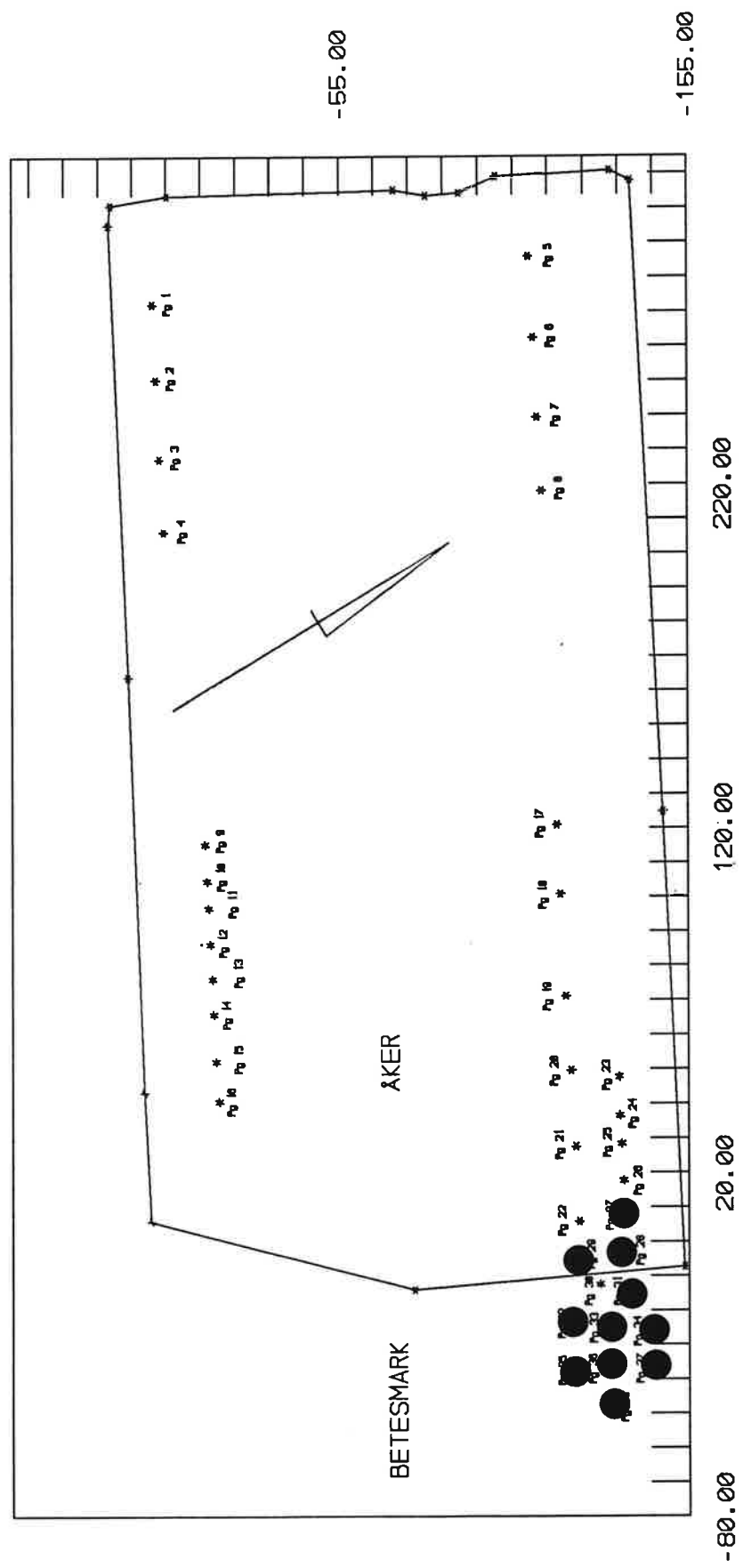

Fig 4. Översiktsplan. ● =fyndförande grop.

HÄNSEDALA PRÄSTGÅRD 2011 1992

128

DUP		KERAMIK		FLINTA/STEN		ÖVRIGT/ANM.		
OBJEKTNR	LAGER	NIVÅ	FNR	ORN. ST	ORN. ST	ART.	ART	
P9 1-24			-				FYNDSTEN HA	
P9 25	0-20	PL	1				BEN. ÖRR? 27	
P9 26			2				FYNDSTEN	
P9 27	15-45		3	2	1	AVSLAG SPLITTER	1 1	
P9 28	20-56		4	1	5	AUSLAGSSKAPA AUSLAG, SLIPAT AUSLAG SPLITTER	1 1 4 1 2 2*	
P9 29	25-50		5				HERMITE ÖRR BEN KOD KALCEDON FYNDSTEN	2 2< 4< 1/5
P9 30			-					
P9 31	50-65		5			SPLITTER	1* <1	
P9 32	40-50		6			AVSLAG	1* 1	
P9 33	0-20		7			AVSLAG, SLIPAT? ÖRR, SL. FLINTA	1 <1 1* 1	
P9 34	20-60		8			FRAGM. AV AUSLAGS- SKAPA	1* 1	
P9 35	0-35		9	2	3	AVSLAG ÖRR, SL. FLINTA	1 1	
P9 36	55-70		10			AVSLAG, SLIPAT	3 3	

HÄRNSDALA PRÄSTGÅRD 2011, 1992

KERAMIK

ENHET	DJUP	NIVÅ	F NR	ORN. ST	ORN. ST	ORN. ST	ANM.	FLINTA/STEN	ST	GR	ÖVRIGT/ANM.	ST	GR
P ₉ 35	0-95		11			3	<1	AUSC. KÄRNA H. KLATTF. SPRITTER	1	5	BR BEN TANDFRÅGH	2	1
P ₉ 36	0-20		12					AUSLAG ÖVR. SL. FLINTA	1*	1	BR BEN	2	1
P ₉ 37	20-65		13			1	<1	ÖVR. SL. FLINTA, SLIPAD	1	1	ÖVR. SL. BENBART	1	1
P ₉ 37	20-50		14					AUSLAG	2	1	BR BEN	4	1
P ₉ 38	0-20		15					SPRITTER	2*	1	SLAGBIT	1	5
	20-60		16								BR BEN TANDFRÅGH	2	2
			17					AUSLAGSSKRADA TANDFRÅGH	1	11	HAMRISKA FLINTA	1	2
								AUSLAG H. KET., SLIPAD	1*	6			
								AUSLAG, SLIPAD	1	3			
								AUSLAG	1	1			
								AUSLAG	1	1			
								AUSLAG	2*	2			
								ÖVR. SL. FLINTA	1	2			

